

„Budziarze w Ordynacji Zamojskiej - historia grupy społecznej warunkowanej środowiskowo”

Streszczenie popularnonaukowe

Każdy las ma swoją własną, niepowtarzalną historię do opowiedzenia. Tak jest z najbardziej znanym lasem naturalnym w Europie – Puszcą Białowieską i tak samo jest z młodszymi drzewostanami rozsianymi po całym kontynencie. Istotne wydaje się wydobywanie z odmętów przeszłości tych wyjątkowych relacji człowieka i środowiska właściwych danemu miejscu, aby nie tylko osadzić je w lokalnej świadomości i wiedzy regionalnej, ale spróbować pokazać ich znaczenie dla globalnych procesów. W tym kontekście Puszcza Solska jest miejscem, które idealnie nadaje się do kompleksowych badań na tych dwóch przenikających się poziomach – historii społeczeństwa i historii środowiska.

Ten kompleks leśny, leżący w większości na terenie Ordynacji Zamojskiej, od końca XVII w. był penetrowany przez chłopów z okolicznych wsi, mieszczan, bartników, smolarzy, służbę leśną, kozłowników oraz budników. Te ruchy ludnościowe w głąbi puszczy, najczęściej związane z jakimś rodzajem przemysłu leśnego, chociaż z biegiem czasu coraz liczniejsze, nie miały istotnego wpływu na zmiany środowiskowe w Puszczy. Za przełom można uznać połowę XVIII w., kiedy w Ordynacji Zamojskiej zaczęła kształtować się grupa ludności tzw. „budziarzy” (nazwa pochodzi od bud – lichych chat – w których początkowo mieszkali). „Budziarze” szybko stali się odrębną grupą społeczną, żyjącą w ramach praw (lub wbrew) funkcjonujących w Ordynacji Zamojskiej. Na przełomie XVIII i XIX w. zamieszkivali ponad 500 zagród, tworzących ponad 100 odrębnych osad leśnych w Puszczy Solskiej. Byli to najczęściej chłopci z okolicznych wsi, którzy przenosili się do lasów, gdzie zajmowali się przemysłem leśnym, rolnictwem, pszczelarstwem i bartnictwem, hodowlą bydła i owiec, a także kłusownictwem i pracą zarobkową w tartakach itd. Budziarze posiadali odrębny samorząd, a w większości nie odrabiali pańszczyzny, tylko płacili czynsz pieniężny. Jako zmierzch ich osadnictwa należy uznać I poł. XIX w., kiedy po regulacji gruntów w Ordynacji Zamojskiej wiele osad leśnych zlikwidowano, a mieszkających tam budziarzy przeniesiono do okolicznych wsi. Osadnictwo budziarskie miało istotny wpływ nie tylko na rozwój sieci osadniczej, ale również na zmiany środowiskowe w lesie.

Jakie były uwarunkowania środowiskowe, prawne i społeczno-gospodarcze, która kształtowały relację człowiek-środowisko u progu epoki industrialnej? Co o interakcji człowieka ze środowiskiem może nam powiedzieć aktywność i fenomen grupy „budziarzy” ordynackich? Jakie czynniki środowiskowe go napędzały? Jak wyglądała specyfika osadnictwa budziarskiego w Ordynacji Zamojskiej na tle osadnictwa leśnego w Polsce? Bogaty zasób źródłowy, obejmujący zarówno źródła kartograficzne, jak i pisane (większość znajduje się w zespole Archiwum Ordynacji Zamojskich ze Zwierzyńca w Archiwum Państwowym w Lublinie), uzupełnione badaniami terenowymi umożliwi wykorzystanie metod historycznych, geograficzno-historycznych oraz środowiskowych w celu odpowiedzi na te pytania.

Badania te będą miały duże znaczenie nie tylko w pogłębieniu wiedzy o historii Puszczy Solskiej i odkrywaniu zapomnianych początków zamieszkującej te tereny społeczności, ale także pomogą w odpowiedzi na szereg ogólniejszych pytań z zakresu historii społecznej, geografii historycznej i historii środowiskowej XVIII i XIX w. Dzięki projektowi i jego efektom – rozprawie doktorskiej, trzem artykułom naukowym, mapie ukazującej rekonstrukcję kartograficzną osadnictwa budziarskiego na terenie Puszczy Solskiej itd. – zostaną uzupełnione braki w stanie wiedzy dotyczącej poruszanej problematyki.